

Editorial

Kulturní sociologie

Csaba Szaló

Sociologická teorie *kulturní pragmatiky* tak, jak ji zformuloval Jeffrey C. Alexander (2004: 565), pramení z údivu: jak je možné, že v našich racionalizovaných společnostech neustále působí formy symbolického jednání podobné rituálům? Je to klasická sociologická otázka, která předpokládá, že žijeme v období po velkém dějinném zlomu, po kterém by současné společnosti měly být jiné, než byly předtím. Tradiční podoby rituálů, charakteristické pro dřívější, jednoduché formy sociální organizace, by už v naší racionalizované sociální realitě neměly hrát podstatnou roli. Alexander (2004: 528) přijímá klasické sociologické vymezení naší moderní situace, podle které tradiční podoby rituálů zanikly nebo byly ze své dřívější ústřední pozice vymístěné. Ovšem svou teorii sociálního jednání může stavět na modelu divadelního představení díky tomu, že se na přítomnost „ne-aktuálních“¹, marginálních a cizích elementů v naší moderně dívá jinak než klasická sociologická diagnóza doby. Na skutečnost, že ritualizované formy symbolické komunikace nevymizely úplně ani ze současných pozdně-moderních společností, se ne dívá skrz optiku ukazující tyto formy jednání jako přežitky. Ruiny nemusí být nutně považované za znaky překonané minulosti. Přítomnost ruin v naší současnosti může být důležitým symptomem povahy našeho současného světa, a tím pádem také nás samých.

Podobně jako teorie kulturní pragmatiky odkazuje každá sociologická teorie, každý sociologický výklad empirických jevů k intersubjektivně sdíleným kulturním rámcům vymezujícím povahu naší doby. Diagnóza doby jako žánr psaní byla vždy důležitou součástí sociologie, avšak nikdy nebyla čistě sociologickou záležitostí. Jak ukazuje intelektuální historie, sociologie byla v tomto ohledu vždy v kompetitivním vztahu k jiným, především uměleckým, filosofickým a žurnalistickým snahám (Lichtblau 1995: 25–26). Musíme přiznat důležitost tomu, že *modernita*, klíčový pojem nejrůznějších sociologických snah o diagnózu doby, pochází z filosofického diskursu. Prvotní sociologické snahy o diagnózu „naší doby“, podobně jako sociologické výklady nejrůznějších empirických jevů odkazující k jejich rámcům více či méně implicitně, jsou v tomto smyslu nepředstavitelné bez inspirativního vlivu tehdejšího historického a estetického myšlení.²

Podle Lichtblau (1995: 29) můžeme odlišit dva aspekty sociologické podoby diagnózy doby: První se vztahuje k sebe-definici sociologie jako vědeckého zkoumání a výkladu

Sociální studia. Katedra sociologie FSS MU, 4/2012. S. 7–9. ISSN 1214-813X.

¹ *Unzeitgemässe* (termín Friedricha Nietzscheho).

² K fundamentálním souvislostem pojmu modernity viz Habermas (1990 [1985]: 1–22).

současnosti. Druhý aspekt je dán skutečností, že samotná sociologie je jevem moderním, a proto musí sama sebe zahrnout do diagnózy vlastní doby coby objekt, symptom tuto dobu charakterizující. V tomto smyslu je sociologie, vymezující sebe sama skrz vědecký přístup k současnosti, produktem specifické, historické zkušenosti.³ Dobrým příkladem sociologické podoby diagnózy doby je Beckova *Riziková společnost* (2004 [1986]). Zásadní charakteristikou relevance jeho interpretace dnešní doby byla skutečnost, že vedle úspěchu na poli sociologickém získala vliv také v jiných než akademických sférách veřejnosti, především díky tomu, že její klíčové koncepty byly přijaté do mainstreamového diskursu publicistiky. Jinak řečeno, aby mohla být diagnóza doby přijatelná, musí oslovit současníky. Rezonance mezi sociologickým výkladem a vlastními zkušenostmi čtenářů může být takto základem působení sociologie: sociologické interpretace mohou posunout, inspirovat proměnu výkladů světa, definic situací na straně sociálních aktérů. Jinak tomu však není ani v případě působení literárních, žurnalistických či filosofických výkladů naší doby. Debata o postmodernismu odehrávající se v posledních desetiletích minulého století ukázala, že dokonce i teorie, které odmítají možnost vytvoření obecně přijatelných interpretačních rámců (Lyotard 1984), jsou schopny generovat vlivné modely, které proměňují stávající pole pohledů na naši současnost.

Teorie kulturní pragmatiky je jádrem současné kulturní sociologie, která v posledních letech posunula do popředí sociologického diskursu téma formování sdílených výkladů toho, jakou povahu má náš svět, kdo jsme, kam směřujeme a co můžeme očekávat od Druhých. Kulturní sociologie znovu nastolila relevanci teoretických problémů týkajících se vztahu sociálního jednání a kultury, propojenosti institucionalizovaného jednání s jeho ospravedlňováním a smysluplností.⁴ Podobně jako sociální konstruktivismus na konci šedesátých let i kulturní sociologie zaměřuje svou pozornost na soužití různorodých polí významňování sociální reality.

Číslo časopisu věnované kulturní sociologii otevírá text *Vita Horáka* odhalující přítomnost prvků kulturně sociologické perspektivy v raných textech Émila Durkheima. Studie je založená na kritice Alexanderem prosazovaného výkladu Durkheima, především na oddělení analytické od reálné autonomie kultury, a prosazuje původní durkheimovské ontologické pojetí kultury jako sféry, v jejímž rámci existuje společnost. *Jitka Sklenářová* ve svém textu nastiňuje kulturně sociologickou reinterpretaci Kellerovy teorie soudobého nárůstu nerovnosti mezi bohatými a chudými. Výkladový rámec Kellerových tří sociálních světů vhodně doplňuje pojmem symbolických hranic, a ukazuje tím problematičnost toho, když se nerovnosti zakotvují čistě v materialisticky pojatých podmínkách existence. V podobném duchu je psaná studie *Michaely Stejskalové*, která hledá neekonomické příčiny soudobých forem sociální exkluze. Její přístup klade důraz na sociálně konstruktivistické základy Alexanderova

³ Jedná se o historickou, historizovanou formu zkušenosti. K sémantickému výkladu pojmů – například „dějiny“ –, ve kterých se formuje moderní zkušenost historického času viz Koselleck (2004: 4, 10). Ke kritice historického rozumu a ke sporům ohledně možnosti empirického poznání dějin v době vzniku sociologie viz Střítecký (1985).

⁴ K propojenosti post-bourdieuovské pragmatiké sociologie a neo-durkheimovského programu kulturní sociologie viz Silber (2003), který zdůrazňuje zásadní vliv *Sociální konstrukce reality* Bergera a Luckmanna (1967) na současné pojetí vztahu kultury a jednání.

přístupu k procesu sociální inkluze a obrací pozornost k symbolickému kódování české národní identity. Kulturně sociologické číslo *Sociálních studií* uzavírá text *Martina Hájka* přinášející konceptuální inovaci v podobě *morální normality*. Durkheimiánské inspirace jeho přístupu jsou zřejmé, přičemž přesvědčivě ukazuje, že v dnešním světě vzniká podobný vztah mezi masovou společností a normalitou, jaký kdysi působil mezi středními vrstvami a morálkou. Jeho výklad kolonizace morálky normalitou ukazuje nutnost „překladač“ proměny sociální struktury do smysluplných forem zvýznamňování sociální reality.

Literatura

- ALEXANDER, Jeffrey C. Cultural Pragmatics: Social Performance Between Ritual and Strategy. *Sociological Theory*, 2004, roč. 22, č. 4, s. 527–573. ISSN 0735-2751.
- BECK, Ulrich. *Riziková společnost: Na cestě k jiné moderně*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. ISBN 80-86429-32-6.
- BERGER, Peter L., LUCKMANN, Thomas. *The Social Construction of Reality*. 1. vyd. Harmondsworth: Penguin Books, 1967. ISBN 0385058985.
- HABERMAS, Jürgen. *The Philosophical Discourse of Modernity*. 1. vyd. Cambridge: Polity, 1990. ISBN 0-7456-0830-2.
- KOSELLECK, Reinhart. *Futures Past: On the Semantics of Historical Time*. 1. vyd. New York: Columbia University Press, 2004. ISBN 0-231-12771-5.
- LICHTBLAU, Klaus. Sociology and the Diagnosis of the Times or: The Reflexivity of Modernity. *Theory Culture Society*, 1995, roč. 12, č. 1, s. 25–52. ISSN 0263-2764.
- LYOTARD, Jean-Francois. *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. 1. vyd. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1984. ISBN 0816611734.
- SILBER, Ilana F. Pragmatic Sociology as Cultural Sociology: Beyond Repertoire Theory? *European Journal of Social Theory*, 2003, roč. 6, č. 4, s. 427–449. ISSN 1368-4310.
- STRÍTECKÝ, Jaroslav. *Dějiny a dějinnost: Studie k problému jednoty a jednotlivého u Diltheye a Kanta*. 1. vyd. Brno: Universita J. E. Purkyně v Brně, 1985. ISSN 0231-5351.